

cseppekből az óceán világának gazdagságára! Hátulütője pedig az ilyen közlésnek a túl általánosnak tűnő nem kevés megállapítás, amellyel alig lehet valamit is kezdeni. „Nem könnyű olvasni, még kevésbé elolvasni és megérteni . . .” – írja. Vagy: „Művei pedig breviáriumszerűek – bármikor és bárhol felülthetjük őket, mindig újak, mindig izgalmasak. Leginkább akkor, ha folyton olvassuk őket.” Vagy: „Szentkuthy mindent leírt; érzéseit, tapasztalatait, benyomásait, gondolatait . . .” Egy másik mondata: „(Teremtő gyűlölet, megsemmisítő szeretet) E kettő elegyből virágoznak ki szédítő botanikával Szentkuthy regényei. Egymásba fonódó eseményindái, rétegeként, kiteljesülő szellem-portréi folyton a szeretet és a gyűlölet végsőig fokozott érzés-csúcsait tükrözik; ő egyszerre szereti és gyűlöli az embert, a történelmet, a művészetet, a vallást, Európát, Rómát, Cicerót. . .” Szentkuthy művének breviáriumszerűsége azután mintha a kritikust is az ilyen jellegű szerkesztésre csábította volna, s mi több, engedni látszik a Szentkuthy-tanulmányok gravitációs erejének is – ideálja (is) lehetett például Szentkuthy József Attila-tanulmánya –, az író nőlélményét meg-megmutató írásának mindenképpen. Nem megróni kell a kritikust végső fokon választott módszere miatt, hanem dicsérni, hiszen nem kritikusa, hanem kitűnő, mondhatnánk így is: első számú olvasója a Szentkuthy-szövegeknek, az olvasó pedig benyomásait, szerzett ismereteit, előcsalt képzeletét, szerencsés szemmel meglátott és szerencsés kézzel kiragadott, szinte zsákmányolt Szentkuthy-mondatait mutatja fel. Az ilyen olvasó-kritikusi attitűdnek egyetlen gyenge pontja lehet csak a már említett mellett: az engedékenysége. Szentkuthy ugyanis elfogadásra készen szállította az önmagáról és gondolatairól, módszereiről és világlátásáról tehető megállapításokat, és a kritikust elkábítja, majd varázslata körébe vonja, és észre sem veszi, hogy nem a maga véleményét és mondatait mondja, hanem az íróét, akinek a művét olvasta, és most beszélni kezd róla! Főképpen, ha a kritikus, nem fanyalogva, szenvedőn és kínnal olvassa Szentkuthy Miklós textusait, tehát aki előfeltételek nélkül vállalja az olvasói-bíráói közönséget írója valóban impozáns opuszával. Az *Olvasat II.* ugyanis az alázatos befogadó kritikus könyve – páratlan a magatartásával egy olyan irodalmi közegben, amelyben a Szentkuthy-recepció valójában csak mostanában kezdődött, hiszen húsz évvel ezelőtt a magyar irodalomtörténet-írás fellegvárában is például nyomdafestéket nem tűró kifejezésekkel illeték a *Praet*, szinte az irodalmi közvélemény egybehangzó véleményét tolmácsolva.

Fekete J. József mondatait nem az elutasítás, hanem a szeretet diktálta!

BORI Imre

EPIKUS TÖLTÉSSÉL

Fenyvesi Ottó: *A káosz angyala*. Framo Publishing, Chicago–M. Szivárvány Alapítvány, Budapest, 1993

Hogy Fenyvesi Ottónak a hosszúvers fő műfaja lesz, első verseskötetének, az 1978-ban kiadott *Ezüstpatkányok áttetsző selyemzónákon* címűnek a megjelenésekor is már sejteni lehetett. A kezdő versírókra jellemző, egy kötetbe zsúfolt sokféle verstípus között egyértelműen a nagy lélegzetű szövegek domináltak, bár azoknak még elsősorban ösztönösen szürrealista feléptési technikáját lehetett dicsérni, s nem annyira a tudatos versszervezési eljárását.

A második kötet, az éppen tíz évvel későbbi *Kollapszus* az érett költőt mutatja. A verseskötönyv egységét a hosszúversforma következetes alkalmazása biztosítja, s egyéni

hangja is e forma kereteiben jut érvényre, ezúttal a szürreális mozzanatok mellé epikus elemeket társítva. Az alternatív könnyűzenei irányzatok tapasztalatait, urbánus világot közvetíti költészeti eszközökkel, a bluestól a punkig terjed a szövegekben felfedezhető zenei hatások skálája, s mindez képessé teszi Fenyvesi Ottó verseit arra, hogy életérzést szólamtassanak meg, méghozzá egy fiatal, peremre szorult nemzedék életérzését. A *Kollapszus* ugyancsak rációfolt arra az utóbbi időben nálunk előszeretettel hangoztatott, hamis tézisre, miszerint irodalmunk, s főként a fiatal irodalom elrugaszkodott az élettől, életidegen, nem problémacentrikus, nem szólalnak meg benne valós gondok. A *Kollapszus* ugyanis egy egész kiábrándult nemzedék világlátását közvetítette, sőt viselkedési modelljét is megmutatta. A kötet lírai „hőse” mélységesen megvet mindent, ami „petyhüdt, filiszteri”, s lázad a körülötte élő „félelmetes díszitőkök” ellen. A költő a lázadást objektíválja, a vers pedig az élet megismerése, szélsőségekig vitt tapasztalása után kiált. „Csavarj, facsarj, lók a szakadékba”, „Paraszat a nyelvem alá, ne eressz el”, „Intézz el, törj össze, lapíts szét”, „Tégy próbára” – óhajtja a költő, s a verset is soha el nem érhető, ismeretlen térségek meghódítására sarkallja: „Vers, légy gyárkémény”, „Vers, légy fizikai munka”. S az önostorozóan világmegismerő szándékot fogalmazza meg a kötet mottója is, amelyet az egyik legismertebb belgrádi alternatív zenei együttestől, a Partibrejkerstől kölcsönzött: „valaki ellopta szememből a ragyogást / szürke és magányos lettem / vassá változtam / eressz belém áramot / s akkor megint olyan leszek, mint régen”.

Fenyvesi Ottó új kötetét, *A káosz angyalát* célszerű a *Kollapszus* felől megközelíteni. Két, egymásnak ellentmondó jelenségre figyelhetünk föl. Egyfelől mintha elbizonytalanodást tapasztalnánk. S most nem elsősorban a kötetszerkezetre gondolok: azt hiszem, a két-három soros, talán fanyar vicceknek nevezhető valamik véletlenül tévedtek a viszonylag egységesnek bizonyuló kötetbe. Az elbizonytalanodásnak szemléleti eredői vannak. A mindent előlről kezdeni kényszerének, önújradefiniálási kísérletének engedelmeskedve eltűnnek a lázadás gesztusai, nyomtalanul. Egyféle rezignált, fanyar-ironikus hangot hallunk ki akkor is, amikor a *Commando dance*-et olvassuk, amit a témához illően is mindenképpen a rombolás, a tiltakozás gesztusának kellene inkább uralnia. A költő már nem azt akarja, hogy áramütés érje, hanem bágyadtan állapítja meg, hogy őt immár „az ősz” pofozza „csatagos manccsal”. „Már a jövő sem a régi” – olvashatjuk másutt, mintegy konstatálva, hogy a világ és a világot szemlélő költő végérvényesen szétvált, eltávolodott egymástól, az események menetébe nem lehet beavatkozni, a költő szemlélője – elszenvédője – csupán a világ hatásainak.

Másfelől azt is regisztrálnunk kell, hogy Fenyvesi Ottó költészete elmélyült, újabb, egyetemes emberi dimenziókat kapott. Elsősorban három vers emelkedik ki asszociatív szöveggazdagságával: a címadó *A káosz angyala*, a *Veszprémi tél* és az *Éjszakai műsor*. *A káosz angyala* Fenyvesi Ottó nagy hiány-verse. „Ennek a kurva világnak fogytán a benzinjé” – kezdi ironiával, napi aktualitásra is utalón, hogy aztán komolyra forduljon a hiányleltár: „fogytán a dunsztja, egyáltalán és általában / fogytán az értelme, fogytán az élet . . .” majd megtudjuk, hogy az egész világegyetem riasztóan, didergetően üres, már zenét sem hallani, „fogytán a csillagok, fogytán az angyalok”. A kötet többi verse azonban már nem az ilyfajta szimultaneista távoli asszociációkat egymás mellé soroló eljárást követi. S nyilván az sem véletlen, hogy egyik versének Kassák-mottójában a *földi* és a *hazai* szó kap nyomatékos jelentést. Fenyvesi Ottó korábbról ismert, lamentáló hosszúverseit *A káosz angyalában* az epikus mondandó szervezi áttekinthetőbb, letisztult egységbe.

A kötet két legjobb – engem leginkább megérintő – versében, a *Veszprémi télben* és az *Éjszakai műsorban* nemcsak a letisztult versbeszéd, egy-egy körültekintően előkészített metafora vagy verssor ragadott meg, hanem legalább annyira a versek „tartalma”: az az életérzés, amelyet megfogalmazott. Nosztagikus-émlékező, rezignáltan ironikus sorait

helyzetjelentéseként olvastam, egy közülünk való „áttelepült” életének dokumentumaként. „Istenem, megcsal a messzeség . . . Hull a sötétség, gyűlik a nagy, zsíros fazékba, háború, dögvész s egyebek”; „Emléktelen városok terein araszolok”; „Tranzit álom hibás barázdában”; „A messzeség párnák közt, némán, tűnődve” – olvassom, s nem örülök annak, amit kihallani vélek a sorokból. Hogy még a nyárral sincs minden rendben: „Egy apró padon a híd alatt dideregve, hallgatagon a nyár kuporog.” Megrázóak ezek a versek, s hogy ilyenek lehetnek, bizonyították arra, hogy Fenyvesi Ottó hitelesen tudta költészetté szervezni az őt ért impulzusokat; versei nemcsak róla – rólunk is szólnak.

TOLDI Éva

EGY KORSZAK REGÉNYBELI KRITIKÁJA

Apró István: *Regénybrikett*. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Interetnica Alapítvány, Budapest, 1993

Tiszabácskunszentjászrévi Bódog Tihámér: ezzel a szembeütközően fiktív, sokat sejtető, egyéni életrajzi tényekre és általános érvényű jelenségekre egyaránt utaló névvel ruházta fel harmadik regényének főhősét Apró István. E hős mélyre látó „szemüvegén” keresztül nyerünk betekintést – ki-ki a maga egyéni tapasztalataival felvértezve – egy mára már múlt (vagy annak hiit) társadalmi rend, a szocializmus virágkorának időszakába. A tébláboló, otthontalan, Palántavárral, azaz a „várossal” nyílt szellemi küzdelmet folytató fiatalember felnötté válásának története által a dühöngő elkötelezettség terhelte hetvenes évek eseményei peregnék le előttünk.

„Régi szép idők! Értéke csak a pénznek volt, és nem kellett semmi egyébvel (pl. nemzeti identitással, objektív történelemmel, natalitással stb.) bíbelődni . . . A cseresznyefák alatt felháborodva fogadtak volna mindenféle híresztelést koncepciós perekről, boszorkányüldözésekről” – olvashatjuk a korszak regénybeli kritikáját.

TBT – mert ilyen vagy ehhez hasonló, karkai, jelzésszerű néven szerepel a regényben – élményei, gondolatai, érzései egész nemzedékének világlátását tükrözik, mely a mind fokozottabb kiábrándultság és jövőtlenség felé ível. Csak a kelet-európai országok hazug elvektől és üres szívalmaktól – s persze a megfélemlítés különböző módszereitől – megcsömmörölt fiataljai italozhatnak, szeretkezhetnek és csavaroghatnak ekkora közönnyel a világban; lázadhatnak, tervezhetnek, ábrándozhatnak ilyen reménytelenséggel, s zuhanhatnak a sziklaszárdnak hitt kommunista öntudat csúcsáról a teljes nihilizmus állapotába.

Az ifjú- és a felnőttkor határmezsgyéjén „evickélő” TB Tihámér hétköznapijai is látszólag teljesen egyhangúan telnek. Nemzedéktársaihoz hasonlóan mérhetetlen mennyiségű szeszest italt fogyaszt nehéz szagú kocsmákban vagy siralmas albréleti szobákban, ahol „világelforgató” (s a besűgők által nyomban jegyzett) monológokra telik erejükből, megkampánytechnikával győzött sikeres vizsgákra és felszínes szerelmi kapcsolatokra. Őt azonban határozott törekvése, hogy élményeinek, érzéseinek és a világról alkotott nézeteinek formát adjon, azaz irodalmi színvonalon rögzítse ezeket, megkülönbözteti és elhatárolja a mindennapokkal céltalan sodródó kortársaitól. Formateremtő kísérletei során a legváltozatosabb irodalmi műfajok (novella, levél, esszé, dráma stb.) lehetőségeit meríti ki, mígnem a regényben, a „végtelen lehetőségek” műfajaként emlegetett formában találja meg törekvéseinek megvalósulási módját. Így, azaz a megírás bravúrja által válik a másként – nagyprózai műhöz mindenképp – szimpla nemzedéktörténet jelentésgazdag